

KÉSMÁRKI ZITA:

A tatárjárás demográfiai következményei

Ahhoz, hogy a tatárjárás által elszenvedett vérvesztéséget fel tudjuk mérni, legalább két dologra kell hangsúlyozottan figyelni: 1. az ország lélekszáma; 2. a tatárjárás utáni betelepítések mértéke.

A honfoglaló magyarság esetében megoszlanak a vélemények egyesek pár százezerre, mások millióra teszik számukat. A honfoglalást követő három évszázad alatt ez a népesség normális körülmények között szaporodott. Ez idő alatt nem érték jelentős mértékű pusztítások az országot.

Magyarországon a XI. században két nagyobb etnikum élt: a magyarság és a szlávok, ill. kisebb tötek népek, besenyők és székelyek. A magyarok az ország középső részein, a szlávok inkább a peremterületeken /a Felvidéken és Erdélyben is/ helyezkedtek el. Besenyők egy-egy tömbben telepedtek le a Sárvíz mentén és a Fertő-tó mellett. Székelyek éltek Északnyugat-Magyarországon és Erdélyben.

A tatárjárás utáni ország demográfiai viszonyai, ha lehet méginkább vitattak, mint a honfoglalás-koriak. 1242 után az ország területén számos népcsoport telepedett le. IV. Béla a tatárjárás előtt befogadta a kunokat az országba, akik 1241-ben, királyuk meggyilkolása után, kivonultak az országból és csak 1250 körül költöztek újra be az ország lakatlanná vált vidékeire több tömbben. Ezekon a területeken bőven volt hely a nomád életmódot folytató kunok számára, bár történtek kísérletek a végleges letelepítésükre is. Velük érkeztek az alán eredetű jászok. A kunok száma Rogerius szerint kb. 40.000 család, ami ha egy családot átlagosan 5 tagúnak vesszünk, akkor 200.000 fő. De valószínű, hogy ez a szám az Al-Dunától a Volgáig nomadizáló kunokra lenne inkább az elfogadható legalacsonyabb érték. Magyarországra azonban csak a kunok megvert törzsei érkeztek, ezért aligha fogadható el az 5-ös családtag szám.

Ehhez még hozzá kell tenni, hogy 1241-ben kivonultak az országból és kivonulásuk után a Balkánon is maradtak kunok, majd 1282-ben a Körösök és a Maros között élő törzsek egy része hagyta el az országot, így a végleg letelepültek számát a rogeriusi szám 1/4-re tehetjük, ami 10.000 családnak, azaz kb. 40.000 főnek felel meg. Számuk nem pótolhatta a tatárjárás pusztítását.

A románok első csoportjainak Magyarországra érkezése pontosan nem datálható. Feltehető, hogy állandó településeik a XII. század végétől jelen-

nek meg a Dél-Kárpátokban. Erre a helységnevekből következtethetünk, mivel a Dél-Erdélyi helyeinek egy részét szláv alakban, a Szebeni Havasok vidékére betelepülő csoportjaik pedig a szászoktól vették át a faluneveket, ami csak akkor történhetett, amikor szlávok még éltek itt, de már szászokat is találhatunk ezeken a területeken. Ez csak a XII. század közepe után lehetett. Az első írásos emlék rájuk vonatkozólag 1222-ből származik. Tömegesen az Aszenida birodalom bukása után érkezik a vlachság az ország területére. A havasi legeltető életmód, az állattartás megvédte őket a nagyobb méretű pusztulástól. A XIII. század közepén a székelyekkel egy sorban említik őket, ami talán azt jelentheti, hogy számuk akkora, mint a székelyké. A székelyek számára azonban csak az 1332-37-es pápai tizedlajstromból tudunk következtetni, amely 160 plébániát sorol fel, ehhez még hozzá kell adnunk a kun püspökség területén lévő kb. 10 plébániát. A falu és a plébánia arány a kevésbé elpusztult Abaúj-megyében 2:1, így ha ezt elfogadjuk Erdélyre is, akkor 346 falut kapunk, amiben az átlag lélekszám kb. 20 háznép, azaz 100 fő lehetett. Végül így 1332-37-ben kb. 34.000 székely lakhatott az országban. A tatárjárás idején a székelyek számát kb. 20.000-re teszik. Bár a növekedés nem lehetett ekkora méretű, ha figyelembe vesszük, hogy a székelyek katonai szolgálattal tartoztak, hogy a XIII. század után nem kaptak utánpótlást újabb betelepülőktől és a természetes szaporodás ebben a korszakban 3-4 %.

Az erdélyi szlavság abba az etnikumba olvadt bele, amely rátelepült, így: a Háromszéki medencében a székelyekbe, Dél-Erdélyben a románokba.

A Felvidéken a betelepítések a meghatározók, mivel nagy terület lakatlan: zólyomi, tornai, sárosi, pataki, beregi, máramarosi erdőuralmak. Ha arra gondolunk, hogy az a föld jelent értéket, amit megművelnek, különösen a feudalizmusban, akkor a betelepítések szükségesnek tűnnek.

A Felvidék területére a XII. század közepétől szászok érkeztek /Szepesség/. A XIII. század elejétől cseh-morva területről érkező szláv földművelők letelepítésére vannak adatok, majd lengyel területről érkeznek szlávok Lipótba. A szlávok a XIV. századtól váltak lassan egységes nyelvvel rendelkező etnikummá, a szlováksággá.

A XIII. század elejétől németek betelepülése figyelhető meg a nyugati határvidék területén és Buda, Pozsony, Sopron, Kassa német lakossága nagyobb számban szintén a tatárjárás után jelenik meg.

Az ország területén a tatárjárás okozta pusztítás területenként más és más. Az Alföldön /a jó rejtkehelyek hiánya miatt/ a pusztítás óriási, 40-80 %-ig terjedő. A Dunántúlon és az ország többi részén 20-40 % között volt. Íme néhány példa a pusztítás mértékére az ország különböző területeiről!

Csongrád megye: itt a tatárjárás nagy változást okozott. A muhi csata után a mongol seregek itt találkoztak a Tiszántúlt dülő seregekkel. A pusztítás

méreteire jellemző, hogy Bor-Kalán nembéli Pósa fia, Nána 1266-os és 1276-os birtokfelsorolásában 24 birtok közül 3 "villa", a többi "terra" néven szerepelt, később még 3 birtok betelepült, a többi eltűnt; ez 75 %-os pusztulást mutat. Hasonlóképpen súlyos a pusztulás Kolozs-vármegyében. Gyalu, Kolozsmonostor, Kolozsvár pusztulásáról tudunk. Számadattal nem rendelkezünk, mint az előzőekben, de azt tudjuk, hogy az a kb. 30 telek jelölésű hely, amit említenek, nem elpusztult faluhely, hanem állattartó szállás, amelyek földje alkalmas művelésre. Krassó vármegye: Sajnos közvetlen adatunk nincs, annyit azonban tudunk, hogy a vármegye sík vidéke részben elnéptelenedett. Korában besenyő, úz és kun betörések és a kunok kivonulásai tizedelték a vármegye lakosságát: "A kunok pedig ezután úgy pusztították az országot, mint a tatárok..." /Rogerius/

Győr vármegye: itt a Duna és Marcal vidéki sík vidéken nagy a pusztítás. Rogeriustól tudjuk, hogy a tatárok ostromolták Pannonhalmát és az apátság birtokainak nagy részét elpusztították. Az apátságnak két váralja falva volt, melyek területén az Albeus-féle 1237-40-es összeírás szerint a népességszám igen magas. Győr és Gönyü közt is számos falu eltűnt.

Bars megye: itt nem olyan nagy a pusztítás, mint az Alföldön. A barsi polgárok említik a tatárjárás alatti futást, a szelepcsényiek és a füssiek az utána következő éhínséget. A megye területén 80 faluból 9 tűnt el, ez 10 %-os pusztulást jelent.

Rogerius így ír a tatárjárásról: "oly nagy volt a mézszárlás, annyi ezer ember pusztult el, hogy azt felbecsülni sem lehet és hitelt sem adhatunk egykönnyen az erről beszélőknek a felmérhetetlen veszteség miatt."

Az országban a pusztulás területenként változó. Egykorú tudósítás szerint a tatárjárás alatt és után több ember pusztult el az éhínségtől, mint kard által. Az éhínség hatott a születések számára, a gyermekhalandóságra, amihez még járványok is kapcsolódtak. Mindezek alapján azt mondhatjuk, - talán el nem vetve a súlykot - , hogy a pusztulás hozzávetőlegesen 50 % a Kárpát-medencében. Ezt a pusztulást leginkább betelepítéssel pótolták, ami következtében az ország vegyes etnikumúvá vált, és a későbbiekben népesség keveredés történt. Ezt bizonyítják az új antropológiai vizsgálatok, amelyek kimutatták, hogy a mai lakosság kb. 50 %-a igen kevert. Mindezt sokáig negatívnak tartották, de talán ennek a genetikai keveredésnek köszönhető a magyarság vitalitása és képessége arra, hogy ilyen hosszú ideig meg tudott maradni a népek országútját képező Kárpát-medencében.